

УДК 339.9.012.23:339.5

Місяць Т.В.

аспірант Київського національного торговельно-економічного університету

ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ ТА ЄС ПІД ЧАС І ПІСЛЯ СВІТОВОЇ КРИЗИ

Порушуються актуальні питання європейського вектора торговельних відносин України за сучасних кризових умов. Розглянуто розвиток, особливості й перспективи економічного співробітництва, а саме торгівлі товарами та послугами України і країн ЄС, скорочення якої стало одним із основних каналів поширення негативного впливу світової фінансово-економічної кризи на економіку країни.

В умовах трансформації глобалізаційних процесів у сучасному світовому господарстві євроінтеграційний процес української держави не слід розуміти лише як інституційне входження до ЄС. Насправді він охоплює весь спектр присутності України у європейській підсистемі міжнародних відносин, включаючи й торговельно-інвестиційну інтеграцію.

Наразі європейський вектор торговельних відносин необхідно розглядати у контексті довгострокових наслідків світової фінансово-економічної кризи, яка зумовить істотні зміни в розвитку економічного співробітництва між Україною та ЄС, створюючи як нові можливості, так і нові ризики. Таким чином, вивчення особливостей торговельних відносин з одним із найбільших сусідів нашої країни – Європейським Союзом сьогодні особливо актуально.

Саме через зовнішньоторговельну сферу негативний вплив світової фінансово-економічної кризи поширився на економіку країни. Значна частина вітчизняних та зарубіжних аналітиків упевнена, що після кількох років посилення економічної інтеграції світове господарство переживає період деглобалізації. У даному контексті зауважимо про неоднозначність перебігу кризи – у різних країнах по-різному, тобто кожна країна має свою власну кризу. Послідовником такої теорії є російський науковець Д.Сорокін, який початком кризи, наприклад, у Європейському Союзі визначає третій квартал 2008 р., коли економіка країн – членів ЄС, що використовують грошову одиницю євро, пішла на спад [1].

Водночас Україна опинилася серед країн, промисловість яких зазнала найбільших втрат від скорочення зовнішнього споживання, адже за підсумками 2009 р. обсяги зовнішньої торгівлі України з усіма торговельними партнерами, зокрема Європейським Союзом, скорочувалися. Аналіз даних Державного комітету статистики України дає змогу зробити висновок про поступове зменшення частки ЄС-27 у загальному товарообігу України після піку, досягнутого у 2003 р. (рис. 1).

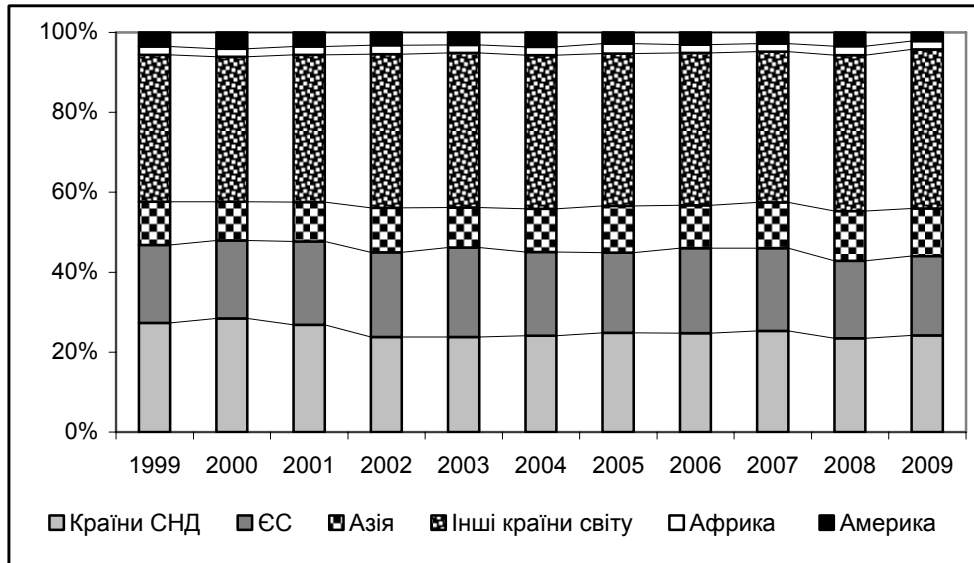

Рис. 1. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 1996–2009 рр., млн дол. США

Джерело: Сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.

Наведене графічне зображення свідчить, що деякою мірою зниження частки ЄС відбулося за рахунок підвищення частки імпорту з країн СНД. Однак важливішою є тенденція триваючої географічної диверсифікації торгівлі, свідченням чого є підвищення значущості країн Азії у товарообігу України – обсяг експорту у 2009 р. становив 30,6%, імпорту – 14,4%.

У той же час обсяги експорту до країн СНД становили 33,9% від загального обсягу експорту, Європи – 25,9 (у тому числі до країн Європейського Союзу – 23,9), Африки – 6,6, Америки – 2,8%. Імпорт із країн СНД становив 43,3% від загального обсягу, Європи – 35,7 (у тому числі з країн Європейського Союзу – 33,9), Америки – 4,8, Африки – 1,4%. Наведені показники дали змогу Європейському Союзу станом на 2009 р. стати другим зовнішньоторговельним партнером України [2].

Відзначимо, що 2009 р. характеризувався продовженням негативних тенденцій кінця 2008 р., які сформувалися в українській економіці під впливом кумулятивного ефекту світової фінансової кризи. Хоча, починаючи з другого кварталу 2009 р., у деяких розвинених країнах – членах ЄС – Німеччині, Франції та інших економічна ситуація починає поліпшуватися, проте таке незначне поживлення не захистило Україну від одного з найглибших падінь із часу її незалежності. Поширення рецесійних процесів у світі, падіння попиту та цін на світових товарних ринках відобразилося і на обсягах товарної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, що в цілому вкрай негативно позначилося на становищі реального сектора економіки нашої держави та вплинуло на обсяги товарної торгівлі між Україною та ЄС.

За даними Євростату, протягом другої половини 2008 р. та у 2009 р. різко скоротилися вартісні обсяги українського експорту й у травні 2009 р. місячний експорт України в ЄС знизився до рівня середньомісячного експорту 2003 р. (рис. 2). У липні 2008 р. Україна експортувала в ЄС-27 у 2,72 раза більше, ніж у травні 2009 р.

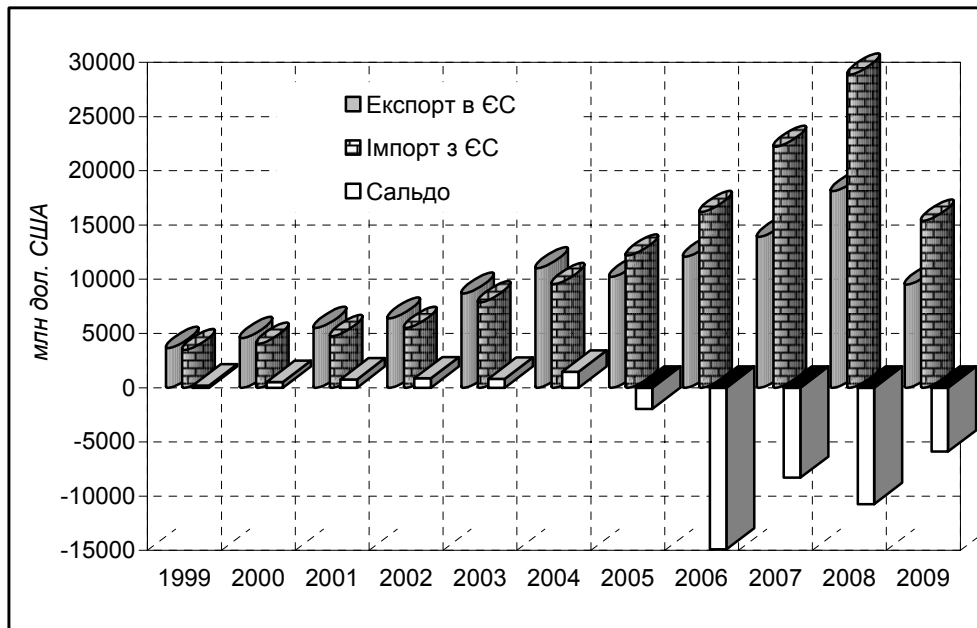

Рис. 2. Динаміка вартісних обсягів торгівлі товарами між Україною та ЄС-27 у 1999–2009 рр., млн дол. США

Джерело: Eurostat Statistical books. External and intra-EU trade – a statistical yearbook Data 1958–2008 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>>; Eurostat Statistical books. External and intra-European Union trade №.02/2010 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>>.

Як показує графік, падіння імпорту було ще стрімкішим: у січні 2009 р. імпорт товарів з ЄС-27 у 3,2 раза менший, аніж у липні 2008 р. Варто відзначити, що низхідна динаміка імпорту змінилася висхідною вже на початку 2009 р., хоча обсяги імпорту залишалися значно нижчими за історичний максимум. У той же час відновлення українського експорту в ЄС за перші сім місяців 2009 р. фактично не відбулося, незважаючи на девальвацію гривні.

Загалом, аналізуючи динаміку зміни обсягів торгівлі товарами між Україною та країнами ЄС-27 за період 1999–2009 рр., ми спостерігаємо, що із 1999 р. на фоні загальних економічних зрушень у нашій державі відбувається постійне зростання обсягів її зовнішньоторговельного обороту з ЄС. При цьому з 2002 р. вони вперше почали перевищувати відповідні показники з Росією – ще одним найбільшим торговельним партнером України. На кожного із згаданих вище стратегічних партнерів України припадає близько третини сукупного ЗТО з країнами світу. Таким чином, протягом даних років спостерігається тенденція до поглиблення двосторонніх торговельних відносин

між Україною та Європейським Союзом при неоднозначних якісних характеристиках відповідних торговельних показників.

У 2005 р. мало місце зниження експорту товарів до ЄС з України, що за досліджуваний період призвело до негативного сальдо. Таке скорочення обсягів, на нашу думку, можна пояснити пристосуванням торгівлі, особливо нових членів, до загальноєвропейських правил і норм і поширенням на "новачків" обмежень "старого" ЄС, які стосувалися України.

Протягом 2005–2008 рр. імпорт товарів з ЄС до України зростав стрімкіше порівняно з експортом українських товарів до ЄС (відповідно в 2,3 раза і 1,8 раза), внаслідок чого від'ємне сальдо торгівлі товарами між Україною й ЄС збільшилося у 5,3 раза. У 2008 р. коефіцієнт покриття імпорту товарів з ЄС становив лише 0,643 [4].

Безумовно, не всі країни ЄС мають достатньо розвинені торговельні відносини з Україною. У аналізованому періоді – з 1999 по 2009 рр. найбільшими покупцями українських товарів серед країн "ядра" є Італія, Німеччина, Нідерланди, Іспанія та Велика Британія, а серед нових членів – Польща, Угорщина, Болгарія, Словаччина та Чеська Республіка. Для більшості країн ЄС було характерно падіння обсягів експорту товарів з України у 2005 р. порівняно з попереднім роком та їхнє подальше зростання.

Найбільші партнери з імпортних поставок товарів для України серед країн "ядра" – практично ті ж держави, що і в експорті: Німеччина, Італія, Франція, Велика Британія та Нідерланди. А серед нових членів Україна найбільше купувала товарів у Польщі, Чехії, Угорщини, Румунії та Словаччини.

Відтак, серед країн Європейського Союзу у зовнішній торгівлі товарами за 2009 р. Польща для нашої країни є другим за важливістю торговим партнером, поступаючись в експорті товарів лише Італії, а в імпорті – Німеччині (рис. 3).

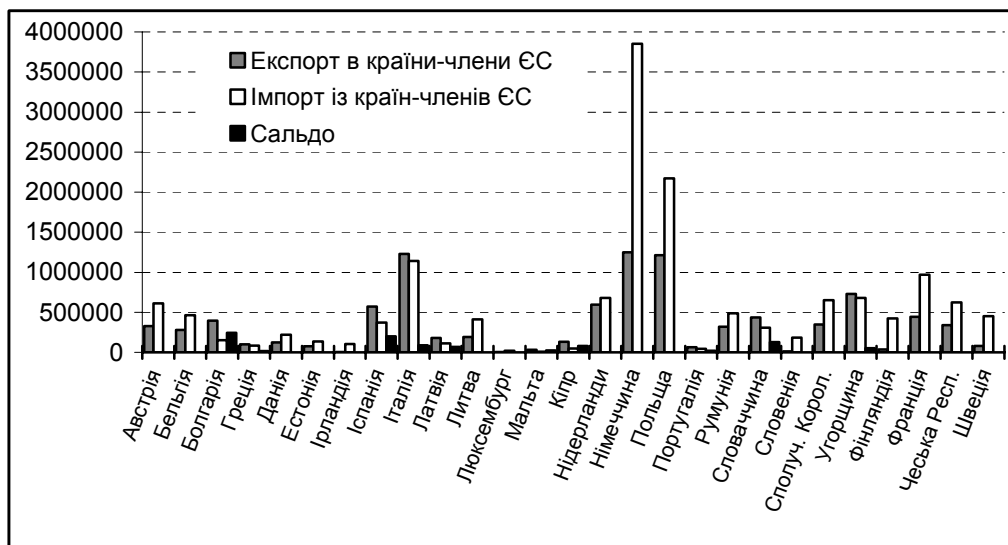

Рис. 3. Зовнішня торгівля товарами України з країнами – членами ЄС за 2009 р., тис. дол. США

У цьому контексті варто зазначити, що вже на початку 2009 р. спостерігається різке проти попередніх років зменшення експорту до країн, що входять до переліку основних партнерів в експорті товарів України – Італії (42,2% від обсягів 2008 р.) та Німеччини (67,9% від обсягів 2008 р.).

Також зменшилися імпортні поставки у 2009 р. із країн – членів ЄС – Польщі (50,7% від рівня 2008 р.), Німеччини (53,8%), які також входять до переліку основних партнерів в імпорті товарів України [4].

Так, аналізуючи основні показники двосторонньої торгівлі, можна констатувати, що, починаючи з 2005 р., відповідні торговельні стосунки України з ЄС характеризуються:

- тенденцією до зміцнення позицій європейських імпортерів на внутрішньому ринку України при недостатньому зростанні відповідних обсягів експорту до країн – членів ЄС;
- асиметрією взаємного доступу до ринків сторін та низьким рівнем позиціонування національних товаровиробників на відповідних ринках ЄС.

У сфері досліджень торговельних відносин України та ЄС окремої уваги заслуговує аналіз якісних показників, зокрема структури вітчизняного експорту та імпорту. Слід зазначити, що існуючі тенденції у взаємній торгівлі з ЄС значним чином визначалися розвитком двосторонньої торгівлі товарами, особливо враховуючи, що її частка у ЗТО з ЄС перевищує 80%. При цьому ми маємо надзвичайно вузький асортимент товарної структури. Так, з 1999 р. по 2009 р. Україна експортує до ЄС переважно товари із низьким ступенем переробки, які конкурують в основному за ціною, що робить їх надзвичайно чутливими до змін кон'юнктури на світовому ринку, – електроенергію, продукцію хімічної промисловості, сировину, недорогоцінні метали і вироби з них, сільськогосподарські продукти.

Тобто показники двосторонньої торгівлі за найбільшими товарними групами структури ЗТО між Україною та ЄС свідчать про подальше нарощування обсягів експорту до країн ЄС продукції з низькою доданою вартістю при зростанні імпорту в Україну високотехнологічних товарів з Євросоюзу.

Відтак, у періоди серйозних коливань бізнес-циклів саме продукція з низькою доданою вартістю найбільше піддається світовим ризикам зниження попиту. Така схильність позначилася на доходах українських експортерів одразу ж після падіння попиту на світових товарних ринках у період кризи.

Тому для 2009 р. очевидним було різке падіння обсягів експорту в ЄС-27, що відбулося фактично у всіх товарних категоріях, за виключенням торгівлі напоями та тютюновими виробами, попит на які залишився досить стійким навіть за умов кризи. Найактивнішими низхідними динаміками характеризуються такі товарні категорії, як промислові товари (падіння поставок цієї продукції становило 54%), енергетичні продукти (65,2), сировина (34,5%) відповідно до даних статистики щорічника Євростату за 2008 та 2009 рр. [3, 5].

На основі проведеного дослідження ми можемо виокремити ще одну важливу тенденцію зовнішньої торгівлі України з ЄС-27 – при загальному спаді експортних поставок за підсумками 2009 р. відбулися зміни експортної товарної структури.

Однією з таких змін, поряд із падінням частки переробної промисловості, є посилення ролі експорту продукції харчової промисловості та сільськогосподарської, пов'язане з тим, що в умовах скорочення світового попиту країни – члени ЄС-27 як торговельні партнери України орієнтуються на купівлю критичних ресурсів, до яких відноситься продукція харчування, а тому в умовах світової продовольчої кризи значно посилюється важливість аграрного потенціалу України.

Також у 2009 р. продовжилося зростання частки торгівлі машинами та транспортним обладнанням – з 10% у 2008 р. до 13% у 2009 р. за рахунок порівняно меншого скорочення експорту товарів цієї категорії (рис. 4).

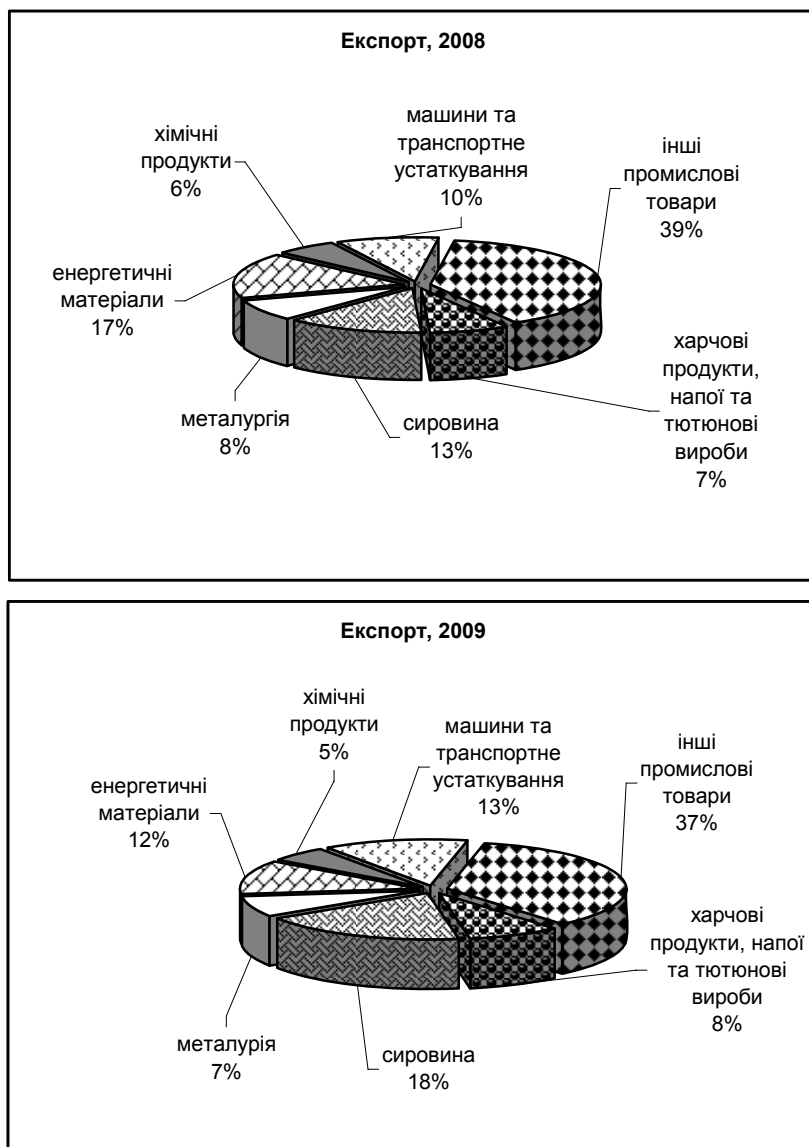

Рис. 4. Експорт України в країни ЄС-27 за основними товарними категоріями, млн євро

Наступною зміною експортної товарної структури, відповідно до нашого дослідження, є різке скорочення експорту товарів промислового виробництва, насамперед продукції металургії. Вироби з чорних металів як група товарів, яка протягом останніх років займала лідируючі позиції в українському експорті, у 2009 р. не увійшла навіть у десятку основних. Падіння світового попиту на металургійну продукцію завдало найбільш серйозного удару вітчизняним експортним позиціям, оскільки метали традиційно були основою експорту України. Поточні прогнози провідних світових економічних організацій щодо перспектив металургії вкрай стримані – завантаження виробничих потужностей на рівні показників до 2009 р. відстрочується на кілька років [6, с. 7].

Слід виокремити ще одну особливість експортної товарної структури України під час світової фінансово-економічної кризи – згорання експортної діяльності хімічної промисловості. Таким чином, ми спостерігаємо, що у 2009 р. має місце значне падіння фактичних поставок цієї продукції – на 44,6%, при цьому знизилася ціна її 1 ум. т, що в сукупності й призвело до серйозних втрат у експортних поставках цього виду продукції. На нашу думку, на перспективи вітчизняного хімпрому негативно впливає і енергозатратність виробництва, що у середньостроковій перспективі може взагалі виключити цю галузь із числа конкурентних на ринку Європейського Союзу.

Відтак, криза ослабила економічну активність, істотно знизивши ціни на товари, особливо на продукцію металургії і хімічної промисловості, що викликало різкий спад зовнішнього попиту на українські товари. Залежність України від вузького кола товарів, які до того ж експортуються у незначну кількість країн, помітно посилила негативні явища у реальному секторі.

Поряд із різким спадом експортної динаміки, товарні поставки імпорту під час фінансової кризи з країн ЄС-27 за підсумками 2009 р. також зазнали суттєвих змін. Якщо ключовим чинником скорочення експорту стало погіршення світової кон'юнктури на ринках сировини, промислової сировини первинної обробки, напівфабрикатів та конструкційних матеріалів, то на зменшення товарного імпорту в Україну з Європейського Союзу вплинуло передусім значне скорочення платоспроможного попиту, орієнтованого на споживання готової продукції.

Імпорт скоротився за всіма товарними категоріями, за виключенням масла та олії рослинного і тваринного походження, імпорт яких продовжив зростати, хоча й значно повільнішими темпами, ніж до кризи, і у 2009 р. товарна категорія "харчові продукти, напої та тютюнові вироби" зросла на 2% (рис. 5). На нашу думку, триваюче зростання імпорту масел пов'язано з попитом на ці товари з боку харчової промисловості, скорочення випуску в якій було одним із найменших серед галузей обробної промисловості завдяки меншій еластичності попиту на продовольчі товари порівняно з непродовольчими товарами.

Так, найвищі темпи падіння і відповідно різке зниження частки цих товарів у загальній структурі імпорту спостерігались щодо імпорту машин та транспортного устаткування, а також мінерального палива. Імпорт обох категорій товарів скоротився майже на третину.

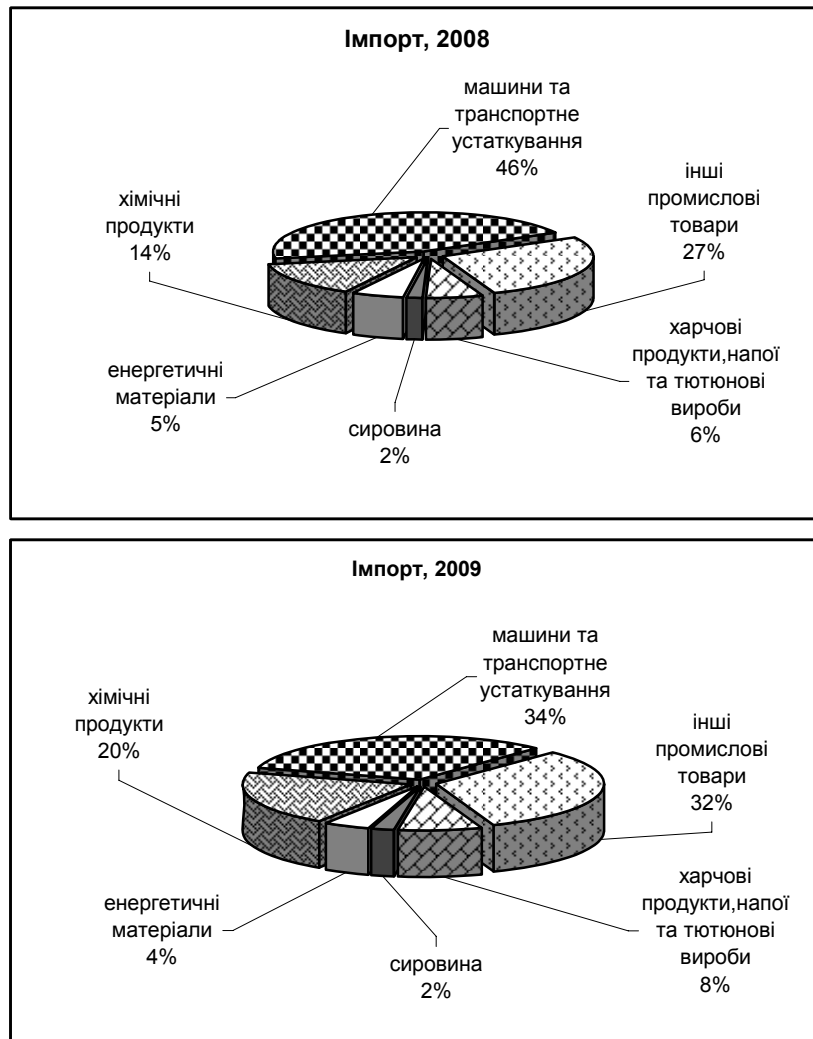

Рис. 5. Імпорт України з країн ЄС-27 за основними товарними категоріями, млн євро

Стимульований різким стрибком кредитування платоспроможного попиту імпорт даних товарних категорій робив найбільший внесок у формування від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі України. Натомість зупинка кредитування та значна девальвація гривні відразу скоротили попит на цю продукцію.

Аналіз досліджуваного питання дає нам можливість зробити висновки, що різке падіння імпорту в Україну з країн ЄС пояснюється дією кількох чинників: по-перше, девальвацією гривні, яка зробила імпорт менш доступним; по-друге, загальним скороченням доходів усіх економічних суб'єктів на фоні падіння виробництва; по-третє, обмеженням доступу по фінансових ресурсів внаслідок банківської кризи та припинення притоку іноземного капіталу.

Як результат, у 2009 р. відбулося стрімке падіння внутрішнього попиту, у тому числі й на імпортні товари. Зокрема, у другому кварталі 2009 р. реальне валове нагромадження основного капіталу становило 57,8% у вимірі рік до

року, тоді як реальне кінцеве споживання домогосподарств впало на 11,6%. Додатковим фактором скорочення вартісних обсягів імпорту стало зниження світових цін на сировину, насамперед на нафту. Однак окрім суто економічних факторів на скорочення імпорту машин та обладнання вплинув адміністративний фактор, а саме встановлення 13-відсоткової тимчасової надбавки до діючих увізних мит, яка поширювалася на автомобілі та холодильники і діяла з березня по вересень 2009 р. [7, с. 7].

Таким чином, у 2009 р. ЄС-27 як єдина митна територія залишився головним торговельним партнером України, незважаючи на різке скорочення товарообігу, зумовлене економічною кризою. Стрімкіше, порівняно з експортом, падіння імпорту призвело до звуження дефіциту торгівлі товарами, хоча Україна залишилась нетто-імпортером у торгівлі з ЄС. Серед експортерів у ЄС від кризи найбільше постраждали виробники металів та мінерального палива, тоді як найзначніше скорочення імпорту відбулось у категорії "машини і транспортне обладнання", що було зумовлено як зниженням внутрішнього попиту, так і тимчасовим підвищенням увізних мит на окремі види товарів цієї категорії.

Таким чином, збереження існуючих тенденцій може призвести до певного розбалансування національної економіки України, погіршення платіжного балансу, зокрема торговельного балансу, та матиме негативний вплив на розвиток соціально-економічної ситуації у країні.

Для дослідження динаміки та характерних особливостей європейського вектора торговельних відносин України невід'ємним елементом аналізу, окрім експортно-імпортних операцій за товарними категоріями, є й експортно-імпортні операції послугами, адже у торгівлі послугами ЄС – основний партнер України (рис. 6).

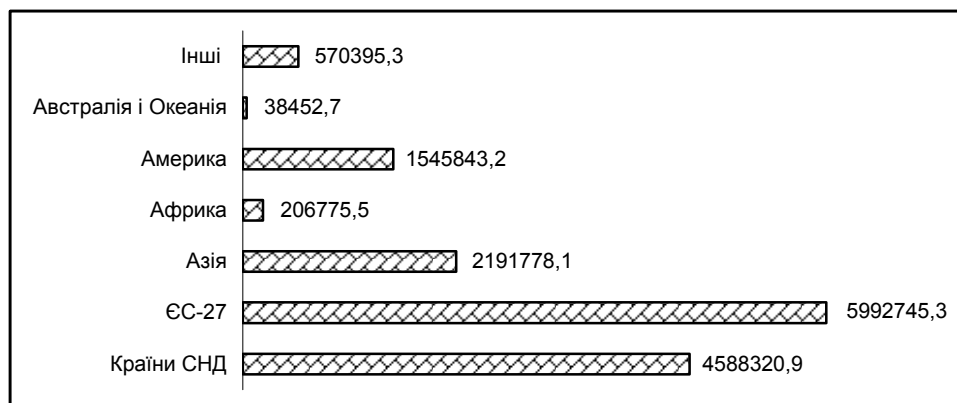

Рис. 6. Географічна структура зовнішньої торгівлі України послугами за 2009 р., тис. дол. США

У аналізованому періоді (1999–2009 рр.) відбулися суттєві зміни у напрямках експорту послуг України. Так, якщо в 2001 р. найбільша частка цих послуг була зорієнтована на Росію (58,2% загального обсягу експорту послуг України), відповідна частка ЄС становила лише 15,5%, а вартісний обсяг експорту україн-

ських послуг до РФ перевищував відповідний показник до ЄС у 3,7 раза, то у 2008 р. частки основних торгових партнерів нашої країни вирівнялися, причому тепер і за абсолютним, і за відносним показником переважає ЄС.

За останні 10 років Україна стабільно більше імпортувала послуг з ЄС, аніж з Росії, причому з 2004 р. середньорічний приріст імпорту європейських послуг до нашої країни становив понад 40%. У 2008 р. Україна купила у ЄС у 4,3 раза більше послуг, ніж у Росії. Пояснюється це насамперед тим, що наша держава купує в Європі більш якісні, специфічні, а тому і дорожчі послуги.

Зазначені тенденції дозволяють нам говорити, що сьогодні ЄС-27 посів місце найбільшого торговельного партнера України, потіснивши РФ [8, с.2].

Динаміка ж зовнішньої торгівлі України послугами з країнами Європейського Союзу за аналізований період 1999–2009 рр. представлена на рис. 7.

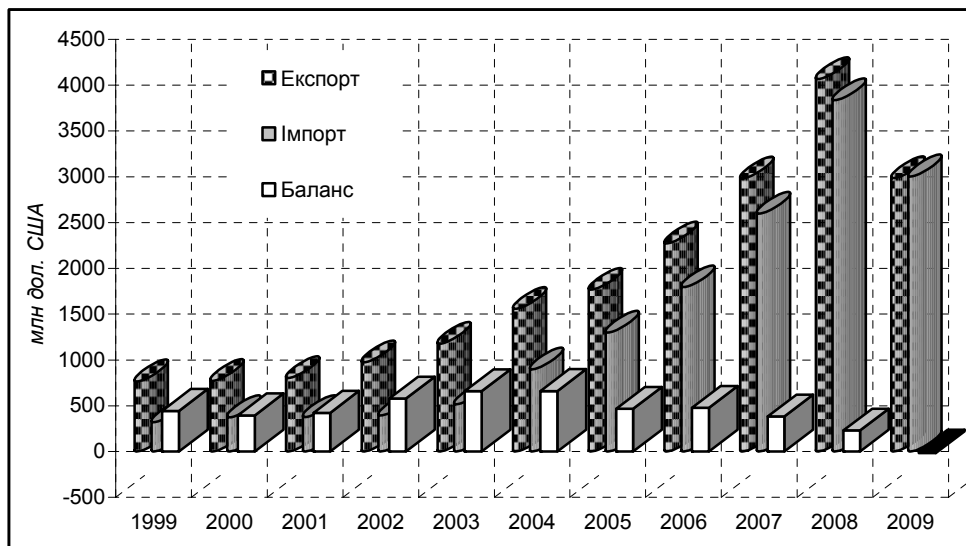

Рис. 7. Динаміка вартісних обсягів торгівлі послугами між Україною та ЄС-27 у 1999–2009 рр., млн дол. США

Джерело: Україна у цифрах у 2009 році: стат. довідник / за ред. Осауленка О.Г. – К. : Вид-во "Консультант", 2010. – С.270; Україна за 2006 рік: стат. довідник / за ред. Осауленка О.Г. – К. : Вид-во "Консультант", 2007. – С.551; Україна у цифрах у 2002 році: стат. довідник / за ред. Осауленка О.Г. – К. : Вид-во "Консультант", 2003. – С.271.

У номінальному виразі у січні–вересні 2009 р. експорт послуг до ЄС-27 становив 2,19 млрд дол. США, скоротившись на 27,6% порівняно з минулорічним показником. У кінці ж 2009 р., обсяги експорту до країн – членів ЄС дещо піднялись, але в цілому скоротилися на 10,9% порівняно з минулорічним показником.

Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі послугами між Україною та Європейським союзом за період з 1999–2009 рр. мала стійку тенденцію до зростання імпорту з країн ЄС до України. У 2009 р. обсяги імпорту з країн – членів ЄС також значно знизилися, характеризуючись низхідною динамікою. Імпорт за січень–вересень 2009 р. упав менше (лише на 17,9% у вимірі рік до року) і дорівнював 2,20 млрд дол. США. Відповідно за цей період сформувався від'ємний баланс торгівлі послугами з ЄС на рівні 0,01 млрд дол., тоді як у від-

повідному періоді минулого року він був додатним на рівні 0,3 млрд дол. США. На кінець 2009 р. імпорт у цілому скоротився лише на 8,3% [9].

Аналіз наведених даних дає змогу зробити висновок, що торгівля послугами порівняно з товарною торгівлею постраждала від кризи меншою мірою. Якщо сукупний товарообіг України у 2009 р. знизився фактично вдвічі – на 58,8%, то скорочення сукупної торгівлі послугами становило лише 13,8% у вимірі до 2008 р.

При цьому частка послуг у сукупному зовнішньоторговельному обороті товарами і послугами між Україною та ЄС у 2009 р. становила лише 13%.

Звернемо увагу на те, що як в експорті, так і в імпорті послуг основними країнами-партнерами України залишаються Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Кіпр та Німеччина, на які припадало 46,1% експорту та 55,9% імпорту з країн ЄС-27. Однак порівняно з 2008 р. зросла відносна значущість Кіпру, який випередив Сполучене Королівство і став основним постачальником послуг в Україну. В імпорті послуг з України лідерство Великої Британії залишилося незмінним.

При цьому структура вітчизняного експорту послуг за досліджуваний період вирізняється своєю монокультурністю через значне домінування частки транспортних послуг, на які припадає близько двох третин сукупного обсягу послуг, експортованих Україною до ЄС, де близько 40% становлять послуги трубопровідного транспорту. Завдяки значному експорту цього виду послуг до 2009 р. у взаємній торгівлі послугами з ЄС для України склалося позитивне сальдо.

У період кризи не відбулося принципових змін у галузевій структурі торгівлі послугами. Як і раніше, Україна постачала насамперед транспортні послуги, хоча їхній загальний обсяг упав майже на чверть за рахунок зниження промислового виробництва в регіоні й, відповідно, скорочення обсягів перевезень. У загальному обсязі українського експорту до країн ЄС, за статистикою Держкомстату України, транспортні послуги мали 58,6% [9].

У той же час криза значно меншою мірою вплинула на експорт комп'ютерних послуг, які навіть зросли на 2,9% у вимірі до 2008 р. Імовірно, зростання відбулося за рахунок поширення практики передачі частини функцій компанії зовнішньому виконавцю (outsourcing), яким стали українські компанії, а також перерозподілу таких замовлень туди, де робоча сила коштує дешевше. Девальвація гривні посилила цю конкурентну перевагу українського ІТ-сектора [7, с. 10].

Таким чином, проведене дослідження свідчить, що торгівля послугами з країнами ЄС-27, як і торгівля послугами в цілому, значно меншою мірою постраждала від міжнародної фінансової та економічної кризи. Хоча падіння промислового виробництва та доходів населення знизили обсяги торгівлі транспортними послугами і зменшили туристичні потоки, послуги формату "бізнес до бізнесу" постраждали значно менше, а в окремих випадках навіть продовжили зростати.

Висновки. Хоча світова криза різко знизила обсяги зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС, значущість ЄС-27 як торговельного партнера України майже не змінилась. Але враховуючи те, що світова криза зупинилася в середині 2009 р., говорити про злам руйнівної тенденції передчасно.

Разом із тим очевидним є значний вплив стану зовнішньої торгівлі України, а якщо точніше – українського експорту, на загальний стан національної економіки під час кризи. Загальновідомим є той факт, що частка експорту у формуванні ВВП України становить близько 40%, а 2007 передкризового року навіть становила 45%. Таким чином, очевидним є значний вплив стану зовнішньої торгівлі України, а якщо точніше – українського експорту, на загальний стан національної економіки. Тому, вочевидь, без принципової зміни структури експорту, на нашу думку, Україна залишатиметься нетто-імпортером у торгівлі з ЄС, оскільки в країні існує високий стійкий попит на продукцію європейських фірм, необхідну для модернізації внутрішнього виробництва та задоволення потреб споживачів у товарах тривалого використання.

Відтак, для поглиблення двосторонньої торговельно-економічної співпраці між Україною та ЄС і підвищення її ефективності необхідно таке: європейська сторона забезпечує, щоб умови доступу нашої країни на традиційні ринки європейської спільноти не погіршилися та розглядає можливості для сприяння доступу потенційно конкурентної вітчизняної продукції на ринок ЄС. Це вимагає коригування з боку ЄС окремих аспектів двостороннього економічного співробітництва щодо доступу української продукції на ринки ЄС та розгляду Україною можливостей для розвитку національного експортного потенціалу.

Література

1. *Світова криза: безпекові наслідки та виклики для ширшої Європи* [Електронний ресурс] / Міжнародна конференція в рамках Київського Безпекового Форуму 2009 р. – Доступний з: <<http://www.ksf.openukraine.org/>>.
2. *Сайт* Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.
3. *Eurostat Statistical books. External and intra-EU trade – a statistical yearbook Data 1958–2008* [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>>.
4. *Зовнішня торгівля України товарами за 2009 рік* // Експрес-видавництво Держкомстату України. – 2010. – 15 лютого. – №27. – С.22.
5. *Eurostat Statistical books. External and intra-European Union trade. Monthly statistics – Issue number 02/2010* [Електронний ресурс]. – Доступний з: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>>.
6. *Власюк О.С.* Тенденції зовнішньої торгівлі України у I півріччі 2009 року: проблеми та шляхи їх подолання // Глобалізація і регіоналізація національних економік, інтеграційні процеси в рамках ОЧЭС і міжрегіональне співробітництво: сб. науч. трудов. – Одеса-Донець: ДонНУ, 2009. – С. 4–8.
7. *В.Мовчан, А.Веселовський, Л.Пирожков.* Відносини Україна – ЄС: у вимірі року : шокквартиль. – 2009. – Грудень. – № 4. – 40 с.
8. *Зовнішня торгівля України послугами за 2009 рік* // Експрес-видавництво Держкомстату України. – 2010. – 15 лютого. – № 29. – С.13.
9. *Стан зовнішньоекономічних відносин з країнами Європейського Союзу у 2009 році* // Експрес-видавництво Держкомстату України. – 2010. – 19 березня. – № 64.

Надійшла в редакцію
31.05.2010 р.